

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СТОПАНСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

I. Същност и характерни особености.

Стопанството на България е система от човешки дейности с различен характер, имащи за цел подобряването на условията за живот на хората. Тези дейности са обединени и целенасочени от държавната стопанска политика. Развитието на стопанството е отражение на състоянието на държавата и фактор за развитието ѝ.

Основните стопански характеристики на всяка държава са:

- 1/. отраслова структура на стопанството, отразяваща ресурсите на страната и нивото на социално-икономическото ѝ развитие;
- 2/. териториална стопанска структура, която дава представа за зрелостта на стопанското развитие;
- 3/. динамика на стопанското развитие;
- 4/. тенденции в развитието.

Нивото на стопанско развитие се определя с помощта на няколко основни съизмерими показатели:

- 1/. **БВП** - представлява стойността на произведените стоки и услуги + стойността на производствените услуги и данъци /акцизи и оборот/ + стойността на ДДС и митата по

вноса + брокерските услуги по реализацията на стоките и услугите във финансовата област;

2/. **БДС** - стойността на крайната произведена продукция и услуги - разходите за производството им /суровини, транспорт, заплати и др./;

3/. **БНД** - крайният резултат от дейността на отрасъл или НС + доходите от задграничните финансови операции;

4/. **БП** - крайният резултат от дейността на отделен стопански субект или отрасъл.

II. Условия и фактори за развитие.

Върху развитието и териториалната организация на стопанството в България влияят множество фактори - природни, демографски, обществено-икономически, политически, екологични, технологични и др. Географското положение има различно през отделните исторически етапи, но винаги силно влияние. Важен фактор са и ограничените природни ресурси за развитието на промишлеността и основно на добивните ѝ отрасли. Същевременно климатичните, почвени и хидроложки условия са благоприятен фактор за развитието на селското стопанство. Демографските ресурси влияят върху стопанското развитие чрез потреблението, работната ръка и др. Много силно влияние върху развитието на стопанството оказва транспорта и състоянието на транспортната инфраструктура.

В настоящия етап НС на България се характеризира с промени по отношение финансирането му, пазарната ориентация, номенклатурата на произвежданата продукция, производителността на труда, схемата на разплащане и редица други особености. Успоредно със създаването и развитието на българската държава се развива и стопанството ѝ. То преминава през няколко исторически етапа.

III. Основни етапи в развитието на националното ни стопанство.

1/. **Развитие на стопанството преди 1878г.** През ранното Средновековие България е една от най-развитите в икономическо отношение държави в Европа. С падането ѝ под турско владичество в края на XIVвек, нейното демографско, политическо и стопанско развитие са нарушени и това довежда до значителното ѝ изоставане в сравнение с държавите от Централна и Западна Европа. Турското владичество забавя в продължение на векове развитието на занаятите, търговията, манифактурата и фабричната индустрия. През този период основа на стопанството са примитивното земеделие и скотовъдство, а цялото българско население е във феодална зависимост от турски феодали. При ползването на земята властва спахийско-ленната система, при която цялото производство е подчинено на военните нужди на Османската империя. При тези условия развитието на занаятите и манифактурата е ограничено. В края на XVIIIв. с премахването на спахийско-ленната система се създават условия за навлизане на западни капитали в стопанството и развитие на индустрията и занаятите. Това дава тласък за стопанското развитие на българските земи чрез разширяване на пазарите за земеделската и занаятчийска продукция. От края на XVIIIв. и началото на XIXв. се появяват едри земеделски собственици - българи, които отделят значителна част от продукцията си за пазара. Този подем се дължи и на промененото географско положение на българските земи като резултат от политическите и стопански промени в Османската империя. Близостта до Цариград, излазът на Черно и Егейско море и плаването по река Дунав стават благоприятни предпоставки за стопанското развитие на българските земи.

Водещ стопански отрасъл преди Освобождението е **селското стопанство**. В структурата му преобладава животновъдството, защото продукцията му е търсена на пазарите /месо, кожи, вълна, мляко и млечни продукти/, а многобройните стада имат осигурена паша чрез излаза на Егейско море. В крайна сметка този отрасъл дължи водещото си място и на ограниченото разнообразие от отглеждани земеделски култури /предимно зърнени, използвани за храна от хора и животни/. През този период основната част от селскостопанската продукция се използва за нуждите на производителите или за натурална размяна, което ограничава бързото ѝ нарастване.

Преди Освобождението се развиват и **занаятите**. През XVв. и XVIв. те западат поради стопанската разруха в българските земи през първите векове на турското владичество. Едва в края на XVIIв. се развиват абаджийството, тепавичарството, гайтанджийството, папукчийство, кожарство и др., като продукцията им е търсена навсякъде в Османската империя.

В края на XVIIIв. и началото на XIXв. богатата суровинна база и огромните пазари дават

възможност за развитието на **манифактурата** в българските земи. Последната е предпоставка за появата на текстилната фабрична индустрия, която е базата на индустриалното производство в България след Освобождението.

Началото на **фабричната** индустрия се поставя с пускането на текстилната фабрика на Добри Желязков /Фабрикаджията/ в град Сливен през 1834г. Преди Освобождението са открити още няколко текстилни фабрики, работилници за амбалаж, кибрит, спирт, стъкло и др. През този период са създадени и множество шивашки работилници, спиртоварни, водни и парни мелници, ремонтна работилница за вагони и други индустриални предприятия. Те стават основата на българската индустрия след Освобождението.

Развитието на селското стопанство, занаятите и фабричната индустрия преди Освобождението е немислимо без развитие на транспорта. В началото на XIX в. р. Марица е все още плавателна за лодки и салове. По нея се превозват стоки към Егейско море. През 1834г. се открива редовното корабоплаване по река Дунав. През 1866г. е пусната в експлоатация ж.п. линията Русе-Каспичан-Варна /223км/, а през 1873г. - и линията Любимец-Марица /Симеоновград/-Пловдив-Белово, с отклонение от Марица за Нова Загора. Преди 1878г. са прокарани трасетата на 2511км коларски пътища, които са основа на шосейната мрежа през XX в.

Преди Освобождението се развива и търговията. Като търговски и фабрични центрове изпъкват Русе, Габрово, Пловдив, Скопие и редица други градове. Всичко това дава основание българските земи да бъдат определени като най-развитата част от Османската империя в средата на XIX в.

2/. Развитие на стопанството от Освобождението до края на Втората световна война.

След Освобождението се създават значително по-благоприятни условия. Селското стопанство се развива по екстензивен път чрез оземляването на населението за сметка на турското население и разораването на ливади, пасища и изкоренени горски масиви. Руско-турската освободителна война нанася удар върху занаятите и търговията, които губят обширните си пазари и са принудени да се конкурират с европейските фабрични стоки. В тази връзка още през първите години след Освобождението българските правителства са принудени да приемат протекционистични мерки, осигуряващи

развитието на стопанството при по-силна конкуренция отвън. Към тези мерки се отнасят повишаване на вносните мита; задължително снабдяване на полицията, армията и държавната администрация със стоки, произведени в България и др.

До Балканската война стопанството на България има земеделски облик, защото единствено този отрасъл има вътрешни и външни пазари /развиваща се местна индустрия, нарастване на населението, запазване на традиционните пазари в Европа и др./. В тази връзка хората се стремят към увеличаване на продукцията за сметка на разширяването на обработваемите площи и увеличението на стада с животни. Водещ отрасъл на селското стопанство е растениевъдството, специализирано в отглеждането на зърнени култури, овощарство и зеленчукопроизводство. Развити са говедовъдството и коневъдството, поради необходимостта от работен добитък и теглителна сила.

След Освобождението започва да се развива бързо фабричната индустрия. В края на XIXв. в България има 340 предприятия с 19500д. заети в тях. Развиват се главно добивни промишлени дейности с участието на чужди капитали /немски, белгийски, френски/. Част от тези капитали постепенно се насочват към индустриални отрасли /хранителната, текстилната, кожаро-кожухарската/, разполагащи с местна суровинна база. Над 90% от ОПП през периода се произвежда в леката промишленост.

Основни индустриални центрове стават София, Русе, Пловдив, Габрово и др. През този период са построени 1964км нови ж.п. линии, а дължината на пътищата достига 8945км. От 1901г. в София е развит трамвайният транспорт.

През периода се поставят основите на банковата система в България. Развива се и туризмът след създаването през 1895г. на БТС.

Обемът на външната търговия се увеличава 3 пъти, страната е с активно търговско салдо. Вътрешната търговия обаче е слабо развита. Запазва се натуралната размяна на стоки и услуги.

По времето на Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война стопанството на страната е почти изцяло разрушено. По-голямата част от мъжете в активна трудова възраст са мобилизирани, а хиляди загиват по фронтовете, с което се

нарушават както работната сила, така и пазарът. По политически причини е нарушена и външната търговия, а инфлацията и гладът достигат огромни размери. Същевременно войните повишават потребителското търсене на храни, дрехи и други продукти, което е стимул за нов стопански подем. Само за 4 години след края на Първата световна война /до 1922г./ промишленото производство възстановява довоенното си равнище от 1912г. Стопанският подем се отразява и върху инфлацията, чиито стойности са нулеви още през 1923г.

През разглеждания период водещ отрасъл е **селското стопанство**, което се развива по екстензивен път /чрез нарастване броя на заетите в него, обработваемите площи и стадата/. Развитието му се дължи на вътрешното търсене и на запазените външни пазари. През периода започва отглеждането и на високодоходни технически култури като слънчоглед, тютюн и др., а търсенето на суровини от индустрията нараства. Това също допринася за развитието на отрасъла.

От средата на 20-те години се засилва процесът на раздробяване на земеделските земи, което е пречка за широко навлизане на агротехника .

През периода бързо се развиват рудодобива и въгледобива, а в индустрията нараства делът на кооперативните и държавни предприятия. До края на 20-те години в страната са построени пет ТЕЦ и един ВЕЦ. През същия период е построена и корабостроителницата във Варна. Само за 6 години /1923-1929г/ промишленото производство в България нараства с 88% .

От 1926г. в България започва развитието на международния туризъм, а след края на Първата световна война външната търговия бързо нараства. Основен търговски партньор на страната е Германия. През посочения период продължава да властва натуралната размяна във вътрешната търговия.

По време на Световната стопанска криза /1929-1934г/ българското стопанство е силно засегнато. Стопанската депресия в България се проявява по специфичен начин /спад на цените и производството, бързо нарастване на инфлацията и др./. През този период се прекратява протекционистичната стопанска политика спрямо местната индустрия. Въпреки външната конкуренция текстилната промишленост се развива бързо, разчитайки на местни суровини и осигурените си пазари.

През периода продължава процесът на раздробяване на земеделските земи. Държавата освобождава от поземлен данък стопанствата до 100дка. Обработването на земята е примитивно /с рало и работен добитък/, а навлизането на агротехника е незабележимо. Спадът в продукцията по време на кризата довежда до спад в повечето индустриални отрасли, с изключение на текстилното производство. Икономическата криза се отразява негативно и върху развитието на обслужващите отрасли и дейности, тъй като липсват средства за здравеопазване, образование и др. През същия период западат туризмът и транспортът, за които липсват капиталовложения и потребители на услугите им.

След 1934г. в страната се създават вътрешни и външни предпоставки за бързо стопанско развитие. В земеделието започва процес на уедряване за сметка на дребните стопани. Това довежда до бързо нарастване на скритата безработица. От друга страна в отрасъла се отбелязва известна специализация в лозарството, овощарството, зеленчукопроизводството и отглеждането на тютюн. През 1939г. този отрасъл произвежда 59% от обществения продукт в страната, а почти 60% от произвежданата продукция се използва за задоволяване потребностите на производителите.

Причина за стопанския подем през втората половина на 30-те години е разширяването на търговските връзки с Германия. Общият обем на външната търговия на България през 1939г. е 2,5 пъти по-голям от този през 1919г.

През 1939г. в България има 3433 индустриални предприятия. Над 75% от ОПП идват от ХВП и леката промишленост. Над 50% от тяхната продукция се произвежда в София, Пловдив, Варна, Русе и Бургас.

По икономически и стратегически причини през втората половина на 30-те години бързо се развива и транспортът, изгражда се основата на транспортната мрежа. Дължината на ж.п. линиите достига 4426км /3477км - нормални линейни пътища и 215км - теснолинейни/. Подвижният състав обаче е остарял и силно амортизиран, което ограничава скоростта на превозите. През този период продължава развитието и на автомобилният ни транспорт. През 1939г. в България има 2503 леки автомобили, 2415 товарни и 780 автобуса.

С развитието на транспорта се създават предпоставки за развитието и на туризма. Като курортни селища се оформят Пампорово, Юндола, Карандила, Чамкория. Като балнеоложки центрове изпъкват Баня, Вършец, Кюстендил, Костенец, Момин проход, Хисаря, Велинград. Развитие получават и морските курорти Варна, "Св.Константин" и др., където в края на 30-те години летуват около 15000 чужденци годишно.

Стопанският подем през този период се отразява благоприятно и върху финансовата сфера. Българският лев става конвертируем, а инфлацията е сведена до нула.

3/. Развитие на стопанството от края на Втората световна война до 1989г.

По време на Втората световна война територията на България остава встрани от театъра на бойните действия, поради което стопанството ѝ не понася преки последици от войната, за разлика от много други европейски държави. Налагането обаче на нова политическа и стопанска система в страната довежда до обвързването ѝ с държавите от "източния блок". Само за 4-5 години са премахнати частните стопански субекти и свободната пазарна конкуренция. Започват процеси на "национализация" /23.XII.1947г/ в индустрията и обслужващата сфера и на "колективизация" /1946г/ в селското стопанство.

От началото на 50-те години се пристъпва към бърза "индустриализация" на страната, която не е съобразена с природните и демографските ѝ ресурси. Повечето индустриални предприятия са построени в големите градове, което предизвиква масови миграции от селата към тях. Същевременно повечето промишлени предприятия са оборудвани с остаряла техника, което води до ниска производителност и негативно въздействие върху природната среда. През този период е извършено бързо редуциране на броя на промишлените предприятия в България - от 7000 през 1947г. на 2200 в края на 1989г., главно за сметка на уедряването на предприятия и строителството на огромни за мащабите на страната промишлени мощности. България, по линията на СИВ, е специализирана в областта на ХВП, каростроенето, електрониката и текстилната промишленост. В тази връзка над 80% от външнотърговския ѝ оборот в края на 80-те години е именно със страните от СИВ и Близкия изток, а тези пазари не стимулират високо качество на продукцията. В страната са развити през този период и производства главно от ВПК, за които са необходими вносни западни технологии. По тези причини България е принудена да взема заеми в долари, а да изнася продукцията за преводни рубли. Това довежда до бързото нарастване на външния ѝ дълг от 2 млрд. долара през 1980г. на над 10 млрд. долара в края на 1989г.

През периода се появяват редица нови индустриални центрове като Перник, Девня, Димитровград и др. Започва формирането на промишлени агломерации: Софийско-Пернишката; Варна-Девня; Пловдив-Асеновград и др.

Във връзка с процеса на “колективизация” в селското стопанство, който завършва в края на 50-те години, този стопански отрасъл отбелязва бърз упадък след края на Втората световна война. Довоенното му производство е достигнато едва в края на 50-те години, а това е свързано с множество проблеми по изхранването на населението и осигуряването на суровини за преработващата промишленост. Същевременно трябва да се посочи, че уедряването на обработваемите площи чрез създаването на ТКЗС и ДЗС позволява бързото навлизане на земеделска техника и химизация на растениевъдството. Използването обаче на тежки селскостопански машини и химикали води до разрушаването на структурата на почвите в много райони от страната и тяхното осоляване. По тези причини до края на 80-те години обработваемите площи намаляват с около 2 млн.дка. През посочения период селското стопанство е специализирано и превърнато в суровинен придатък на ХВП и леката промишленост. Въпреки това, за периода 1959-1989г. ОССП нараства около 2,5 пъти, но делът на отрасъла в НД спада до 12%. Значителен спад е отбелязан и в заетостта - до 20% от заетите в НС в края на 80-те години.

До края на 80-те години са постигнати значителни успехи в областта на транспорта. През този период 61% от ж.п. линиите са електрифицирани, а 957км - удвоени, с което значително е повишена скоростта на превозите. От края на 70-те години започва строителството и на автомагистралите “Хемус”, “Тракия” и “Марица”, както и на панорамния път от Варна до Малко Търново. Значително развитие през този период отбелязва морският транспорт. Неговият тонаж нараства от 30000т. през 1939г. на 1,9млн.т. в края на 1989г.

През периода е развит и въздушният транспорт в България, като дължината на външните авиолинии достига 165000км, а на вътрешните - 2700км.

От 1948г. датира развитието в България на така наречения “стопански туризъм”, ориентиран към привличането на чуждестранни туристи в морските и планинските курорти. В края на 80-те години държавната туристическа фирма “Балкантурист” е сред 10-те най-големи собственици на хотели в света. Същевременно обаче, туризмът е развит едностранно - създадени са огромни туристически комплекси с множество

хотели по Черноморието, което не отговаря на бързопроменящата се конюктура в туристическото търсене и предлагане.

Въпреки политическите и стопански ограничения през този период, България разширява значително “географията” на външната си търговия, като в края на 80-те години тя поддържа търговски връзки със 120 държави, като над 80% от обема на външната търговия е със страните от СИВ и Близкия изток. Търговското салдо през периода е положително. България изнася основно машини и преработени селскостопански продукти, руди и други суровини, а внася нефт, земен газ, машини, въглища.

През посочения период са постигнати значителни успехи и в редица други обслужващи отрасли и дейности /здравеопазването, образованието, културата, спорта, науката/.

Въпреки постигнатите успехи в почти всички области на икономиката, от началото на 80-те години се проявяват редица негативни тенденции в стопанското развитие на страната, породени както от вътрешни, така и от външни фактори. Тези тенденции са заложили още от началото на 50-те години с премахването на частната собственост и свободната пазарна конкуренция. При тези условия за периода от 1984г. до 1989г. външният дълг на България нараства над 3 пъти - от 2,923 млрд. долара през 1984г. на 10 млрд. долара в края на 1989г. Този огромен за мащабите ѝ дълг, натрупан до края на периода, днес е основната пречка за бързото излизане на страната от стопанска криза.

4/.Развитие на стопанството след 1989г.

Развитието на стопанството през периода 1990-1998г. се характеризира с преход от “планово и централизирано” към “пазарно” стопанство, при което съществува свободна конкуренция между стопанските субекти, а цените на стоките и услугите се определят от търсенето и предлагането им на пазара. Този преход е силно затруднен от наследените негативи в стопанския, културен и политически живот на България. Израз на затрудненията в прехода е изоставането на страната в сравнение с редица други страни от Източна Европа в процесите на приватизацията и връщането на земеделските земи, което забавя и интеграцията ѝ в НАТО и ЕС.

През този период са приватизирани 4115 обекта, 1500 от които до 1995г. Основната част от приватизираните обекти са общинска собственост, държавна собственост са само 600 обекта. В тази връзка бързо е променена структурата на регистрираните в БУЛСТАТ стопански субекти. В края на 1998г. в страната има над 500000 активни стопански субекта, от които 9000 са държавни, 10000 - общински, а останалите - частни. Почти 25% от тези стопански субекти са регистрирани в град София, а около 15% - в Пловдивски регион, което е отражение на регионалните различия в трудовата активност, породени от традициите и местните условия.

През същия период значително се променя обемът на БВП/1 жител, който от 943 долара през 1991г. достига до 1543 долара през 1995г., а през 1998г. спада на 1484 долара/1 жител. По този показател България изостава над 20 пъти в сравнение с Норвегия, Дания, Люксембург, Швейцария и други напреднали страни.

През последните 10 години значително намалява обемът на промишлената продукция, който през 1998г. достига едва 55% от този през 1989г. Най-голям спад е отбелязан в отрасли, разчитащи предимно на скъпи вносни суровини - машиностроене, черна металургия и др. Спадът в промишленото производство продължава и през 1998г. В повечето промишлени отрасли обемът на производството през същата година е с около 14% по-малък в сравнение с предходната година, с изключение на електро- и топлопроизводството, където той е нарастнал с около 10%. Същевременно през последните 10 години бързо нараства дялът на частния сектор в промишлената продукция, който през 1998г. достига 42,4%. Този сектор произвежда и около 20% от БДС, създадена в частния сектор на икономиката. Нарастването на дела на частния сектор в промишлеността се дължи основно на приватизацията на предприятия от ХП и ХВП. Същевременно повечето предприятия от металургията и машиностроенето са непривлекателни за евентуалните купувачи, тъй като те имат огромни дългове към банките и неосигурени пазари за продукцията си.

През периода след 1989г. започва продължителен и мъчителен процес на връщане земеделските земи на старите им собственици, което довежда до спад на селскостопанската продукция и дефицит на храни в страната. През последните няколко години този процес е ускорен и в края на 1998г. правото на собственост е възстановено върху около 80% от земята, а издадените нотариални актове са за около 23% от земеделската земя. Връщането на земята позволява бързото нарастване дела на частния сектор в селскостопанската продукция до 95-98% през последните 2 години. Той дава около 32,5% от БДС, създадена в частния сектор на икономиката. Развитието на частния сектор в селското стопанство обаче е възпрепятствано от липсата на средства за машини, торове и химикали. Това се отразява в намаляването на средните добиви в растениевъдството, промяна на неговата структура чрез нарастване дела на

зеленукопроизводството, картофопроизводството, зърнопроизводството и други подотрасли, чиято продукция е най-търсена.

През последните 10 години значителен спад е отбелязан и в туризма, с което значително е ограничен притока на валута за страната.

Спадът на производството в селското стопанство, промишлеността и ограниченият приток на валута от туризма довежда до ограничаването на външнотърговското салдо и на бюджетните субсидии за важни обслужващи дейности като здравеопазването, образованието, науката.

През 1998г. България има търговски взаимоотношения с 194 страни, като основните ѝ търговски партньори са страните от ЕС /49,7% от износа и 45,0% от вноса/ и държавите от Централна и Източна Европа /23,1% от износа и 32,3% от вноса/. Износът на страната е насочен основно към Италия, Германия, Гърция и Русия, а вносът е предимно от Германия, Русия, Украйна и Франция.

Дълбоката и продължителна стопанска криза в България налага в крайна сметка въвеждането от 1.VII.1997г. на режим на строга финансова дисциплина, наречена още "валутен борд". Стопанската криза, корупцията и законовата неуреденост са пречка и пред желаещите да инвестират в България чужди инвеститори, а липсата на инвестиции пък забавя развитието на страната и ограничава реалните доходи на населението. През последните 10 години България е привлякла едва 1402795868 долара чужди инвестиции или около 170 долара/1 жител. По обем на инвестициите общо и на 1 жител страната значително изостава от Полша, Чехия и Унгария, привлекли около 10 пъти повече инвестиции. Това е показателно за цялостната обстановка в България, за тенденциите в стопанското ѝ развитие и инвестиционния климат. Най-големите инвеститори са Белгия и Германия, на които се падат над 1/3 от общия обем на инвестициите в страната. Чуждестранните инвеститори насочват ресурсите си главно в индустрията /55% от инвестициите/, търговията /17,2% от инвестициите/, финансите /9,5% от инвестициите/.

В крайна сметка, като основни проблеми пред стопанското развитие на България след 1989г. изпъкват: промяната на пазарната ориентация на българските производители; липсата на инвестиции; остарели технологии и ниско качество на повечето произведени продукти; липса на местни суровини и енергоносители, което налага внос

на такива и др.

Дял на БДС, създадена в частния сектор на икономиката

1991г. = 11,6% 1992г. = 19,7% 1993г. = 28,8%

1994г. = 35,3% 1995г. = 42,5% 1996г. = 51,8%

1998г. = 63,7%

БДС по сектори и отрасли на икономиката / в % /

Сектори 1991г. 1993г. 1995г. 1998г.

общо ч.сектор общо ч.сектор общо ч.сектор общо ч.сектор

-----Селско 14,5
28,8 10,6 20,3 14,1 23,2 21,1 32,5

и горско

СТОПАНСТВО

Индустрия 37,4 13,9 35,0 16,9 34,8 20,5 28,7 19,8

Услуги 48,1 57,3 54,4 62,8 51,1 56,3 50,2 47,7

ОБЩО 100 100 100 100 100 100 100 100

IV. Отраслова и секторна структура на стопанството.

Стопанската структура се определя от редица съизмерими стопански показатели /характер на дейността; вид и качество на продукцията; характер и особености на използваните суровини и др./. До скоро стопанството се поделя от икономистите в България и в СИВ на 2 сфери: **материална и нематериална**. Материалната сфера обхваща отрасли и дейности, произвеждащи основно веществени продукти. Към нея се отнасят промишленост, транспорт, селско стопанство, строителство и др. Нематериалната сфера /обслужваща/ обхваща здравеопазването, образованието, културата, спорта и др.

Днес, според характера на производствената дейност, стопанството се поделя на 3 **икономически сектора: първичен /добивен/; вторичен /обработващ/ и третичен /услуги/.**

Според собствеността всички стопански отрасли се поделят на 2 сектора: **частен и обществен.**

1. Първичният стопански сектор произвежда /добива/ основно суровини или храни за пряка консумация от населението. В него се произвеждат около 23,1% от БДС, като водещо е селското стопанство, което дава около 20,7% от БДС, създадена в НС. В този сектор се произвежда и около 25% от цялата продукция на частния сектор в НС. Заетите в първичния сектор са 853000д. или 27,5% от всички заети в НС. Към първичния икономически сектор се отнасят следните стопански отрасли и дейности:

селско стопанство, горско стопанство, рудодобив, лов и риболов, въгледобив, добив на нефт, газ и други суровини.

2.Вторичният икономически сектор /обработващ/ обхваща обработващите промишлени отрасли и дейности, занаятчийски дейности в домакинствата и строителството. Този сектор се нарича още “индустрия”, което в буквален превод означава “машинна обработка на суровини”. В него се създават 26,7% от БДС, произведена в НС и 19,8% от БДС, създадена в частния стопански сектор. В посочените отрасли и дейности са заети около 902000д. или 29% от заетите в НС на страната. В частния сектор на индустрията в края на 1998г. работят 510000д. или 56,6% от заетите в нея и 28% от всички заети в частния сектор на страната.

3.Третичният сектор обхваща отрасли и дейности “произвеждащи” услуги за населението, които пряко подпомагат човешкия живот. В този сектор сега се създават 50,2% от БДС, създадена в НС и над 47,7% от БДС, създадена в частния стопански сектор. В него са заети 1351000д. или 43,5% от всички заети в НС. В частни фирми са заети 558000д. или около 31% от заетите в частния сектор на НС. Към сектора се отнасят: т **ранспорт, съобщения, търговия, туризъм, образование, наука, култура, спорт, здлавеопазване, управление, жилищно стопанство, финанси и застраховки.** Водещи
отрасли в сектора са търговията и транспортът, в които се създава над 15% от БДС в сектора.

V.Териториална структура на стопанството. Под въздействието на природните, демографски, политически и редица други фактори се е формирала териториалната структура на НС. Тя е представена от различни форми на териториална организация на отделните стопански отрасли и подотрасли - райони, подрайони, зони, центрове, възли и др. Тези форми се създават на базата на съчетаването на най-благоприятни условия и ресурси за развитието на определени отрасли и дейности от 3-те сектора. Същевременно между отрасловите форми на териториална организация съществува тясно взаимодействие, при което се формират интегрални форми на териториална организация на стопанството. В тази връзка в страната съществуват региони, които са значително по-развити в стопанско отношение в сравнение с други. Такива региони са София, Перник, Пловдивско-Пазарджишкото поле, Старозагорско, Варна-Девня, Бургаско, районът на В.Търново, Габрово и др

